

O odporu

William Godwin

1793.

Nakon određenog napretka u poduzetom istraživanju čini se doličnim pogledati unatrag i razmotriti točku do koje smo stigli. Do sada smo proučili, prije svega, odnos ljudske moći prema predmetu kojim se bavimo; drugo, ocrnali smo načela društva koje se temelji na principima pravednosti i općeg interesa, te je neovisno i prethodeće svim vrstama političke vlasti; i konačno, pokušali smo odrediti temeljne odrednice koje moraju biti sadržane u najpromišljenijem sustavu vladavine. Sada bismo mogli nastaviti istraživati različite predmete vlasti i, poštujući prethodna razmatranja, do kraja izvesti zaključke. Postoje međutim mnoga pitanja koja, iako nisu obrađena u prethodnim poglavljima, imaju priličnu važnost za naše podrobno razlaganje i mogu svrhovito ispuniti ostatak ovog poglavlja. Ona su raznorodna i na određeni način međusobno odijeljena; međutim, može ih se možda, a da to ne bude nedolično, svesti na dva središnja pitanja: kako spekulativno mišljenje pojedinaca učiniti valjanim u svrhu oplemenjivanja društva i drugo, na koji način mišljenje može djelovati u pravcu preoblikovanja ponašanja pojedinca.

Čini se da se snažnim obilježjem većine dosadašnjih oblika vladavine pokazala dosljednost u zavođenju. Koliko god nesavršen bio politički ustroj pod kojim su živjeli, ljude su uvijek neka-ko uvjerali da se prema njemu odnose s nekom vrstom smjernog i slijepog poštovanja. Povlastice Engleza i slobode u Njemačkoj, veličajnost većine kršćanskih i uzvišena ozbiljnost katoličkih krajeva, svi su ti prostori priskrbili predmet veličanja pojedincima koji su sudjelovali, ili su barem mislili da sudjeluju, u dobru koje su u izvornome smislu veličali. Svaki Čovjek priučen je da smatra znakom osobite dobrote providnosti činjenicu što je rođen u zemlji, koja god ona bila, u kojoj se slučajno nalazio. Ali doći će vrijeme koje će pokopati te predrasude. Doći će vrijeme kada će ljudi promišljeno tragati za istinom o tajnama vlasti i kada će bez predrasude motriti nedostatke i zlorabe ustava svoje zemlje. Iz tog novog poretka stvari izniknut će novi niz dužnosti. Kada prevlada duh nepristranosti, a odanost ustukne, naša će dužnost biti da razmatramo ponašanje što će ga taj novi način razmišljanja učiniti obvezatnim. Mi ćemo tada biti pozvani da održimo istinsku ravnotežu između zanemarivanja pravednosti i nedaća, s jedne strane, te opakog duha nasilja i srdžbe, s druge. Dužnost svih ljudi, koju će i sami spoznati u jasnom svjetlu istine, tada će biti da ustraju na učinkovitom uništenju monopolizma i presezanja; ali učinkovito uništenje ne smije biti posljedak okrutnih planova i ishitrenih mjera. Onoga tko se njima posveti, može se smatrati podređenim strastima, a ne dobrohotnosti. Istinski prijatelj jednakosti ništa ne čini nepromišljeno, ne cijeni divlje i zbunjujuće koncepte i posvećuje se traganju za oblikom u kojem će rezultati njegova promišljanja biti očitovani za najveće i najtrajnije dobro.

Sva ova pitanja a blisko su povezana s ispitivanjem koje nužno čini dio u razlaganjima svih pisaca koji su za predmet svojih djela odabrali odnos vlasti, vlasništva i mjera otpora. Imaju li najgora vlast i ona najbolja jednako pravo na snošljivost i strpljenje svojih podanika? Zar ne postoji niti jedan slučaj političkog ugnjetavanja koji bi opravdao da oni koji trpe u borbi protiv ugnjetavača posegnu za oružjem? Ili, ako postoji, kolika je količina ugnjetavanja potrebna da bi pobuna bila opravdana? Zlostavljanje će uvijek postojati, jer će čovjek uvijek biti nesavršen; kakva je narav zlostavljanja kojem bi se bilo kukavički suprotstaviti samo riječima i koje zbog istinske hrabrosti više ne bismo željeli podnositi?

Uistinu nema pitanja koje bi bilo važnije postaviti od navedenog. Međutim, baveći se njime, filozofija gotovo zaboravlja njegovu narav; ona prestaje biti promišljanjem i postaje sudionikom. Jednom odlukom, ako je donese neka odvažna i odlučna stranka., može biti dokinuto postojanje tisuća ljudi. Teoretičar koji živi u državi u kojoj je zlostavljanje izuzetno snažno prisutno, a pritužbe učestale, dok odmjerava situaciju na vagi razuma, ne zna uolikoj je nijeri ono što

pokušava opisati pojmljeno i osviješteno kod velikog broja njegovih sunarodnjaka. Posvetimo se tome pitanju s ozbiljnošću koju takvo bitno propitivanje zahtijeva.

Otpor može proizići ili iz javne ili pak osobne nužnosti. *Nacija*, često se ponavlja, *ima pravo svrgnuti svaki autoritet koji joj je nametnut*. Taj je stav obično smatran neupitnim i uistinu se doima posve utemeljenim. No, ako mu se malo ozbiljnije posvetimo, vidjet ćemo da u sebi krije određene nejasnoće. Što se podrazumijeva pod pojmom nacije? Imaju li svi ljudi pravo na otpor ili samo dio? Ako su svi ljudi spremni na otpor, to vjerojatno znači da su svi uvjereni u nepravедnost onog što im je nametnuto. Kakva je to vrsta nametanja koje jedna ili nekoliko osoba provodi nad čitavom nacijom, a koje nacija u potpunosti odbacuje?

Vlast je utemeljena na mišljenju. Loša vlast nas obmanjuje, prije nego se učvrsti nad nama poput kakvog zloduha, potiskujući sva naša nastojanja. Nacija kao cjelina morala je naučiti poštovati kralja i Dom lordova, prije nego su im kralj i Dom lordova mogli nametnuti bilo kakav autoritet. Pokuša li čovjek ili grupa ljudi, bez postojanja predrasuda koje im idu u prilog, preuzeti suverenitet u zemlji, postat će predmetom ismijavanja prije nego ozbiljnog otpora. Uništite postojeće predrasude koje idu u prilog bilo kojoj od naših današnjih institucija i one će također doživjeti slično odbacivanje i prijezir.

Ponekad se pretpostavljalo daje *vojska, strana ili domaća, dovoljna da se ljude drži u pokornosti i protiv njihove volje*. Ali domaća će vojska barem do određene razine dijeliti mišljenje i osjećaje većine ljudi. Sto su snažnije mjere opreza protiv širenja zaraze, doktrina će se širiti sigurnije i brže. Pokažite mi da se plašite određenog mišljenja te načela koje bih mogao usvojiti ili spoznati, i možete biti sigurni da ćete kod mene, prije ili kasnije, probuditi znatiželju. U trenucima krize domaća se vojska uvijek pokazuje kao vrlo upitno oruđe tiranije. Strana će se pak vojska nakon određenog vremena udomaćiti. A ako je u pitanju uvoženje strane vojske u svrhu održavanja posrnulog zlostavljanja, neizbježno će bili potaknuta velika uzbuna. Ti ljudi možda jesu prisvojeni kako bi se održala vladavina tiranije, ali tko će ih plaćati? Slabe, praznovjerne i neuke ljude može se držati u okovima strane sile, ali škola moralne i političke neovisnosti u prve redove dovodi ljude bitno drugačijih odlika. Suočena s njihovim naletima i rasudnom snagom, tiranija će se osjetiti nemoćnom i prolaznom. Ukratko rečeno, ili su ljudi neprosvijećeni i nespremni za stanje slobode, pa će borba i njene posljedice biti uistinu pogibeljne ili će pak napredak političke svijesti među njima biti značajan, pa će svatko uvidjeti uzaludnost i kratkotrajnost pokušaja da ih se, pomoću garnizona i stranih sila, drži u pokornosti. Stranka priklonjena slobodi u tome je slučaju bezbrojna; to su osobe pune energije čiji je cilj uistinu vrijedan njihova poleta. Njihovi tlačitelji, koji su malobrojni i uniženi na razinu beživotnih strojeva, tumaraju golemim prostorom bez sigurnog odredišta ili plana te pobuđuju sažaljenje, prije negoli ozbiljnu uzbunu, iz sata u sat smanjuje se njihov broj i njihova sredstva dok, s druge strane, svaki trenutak odgode daje novu snagu dobroti i svježu silinu braniteljima slobode. Ljudi se ne bi tako tvrdoglavo protivili odgodi kada bi samo znali prednosti i jamstva uspjeha koje ona nosi. U svakom slučaju, takvo se promišljanje oslanja na vjerojatnost da će sloboda kao cilj biti ostvarena bez primjene sile, ali nema nikakve dvojbe o opravdanosti dizanja čitave nacije na oružje, ako se pojavi slučaj u kujem će biti nemoguće na bilo koji drugi način spriječiti uvođenje ili održavanje ropstva.

Isti zaključci mogu se, s neznatnim preinakama, primijeniti na slučaj neopozive većine u naciji, ali i na cijelu naciju. Većini u naciji ne može se othrvati; ona gotovo da i nema potrebu posezanja za oružjem: jer uistinu je besmisleno očekivati da bi bilo koji uzurpator mogao biti toliko lud da joj se suprotstavi. A ako se ikada i pokazalo suprotno, to je zato što se na jedan od dva moguća načina zavaravamo pojmom većine. Prvo, ništa nije očitije od opasne sklonosti čovjeka sangvinične

naravi da precjenjuje snagu svoje stranke. On je povezan isključivo s istomišljenicima, pa mu se maleni broj ljudi pričinja kao čitav svijet. Upitajte ljude različitih naravi i životnih navika koliko u ovom času ima republikanaca u Engleskoj ili Škotskoj i u trenu će vas iznenaditi raznorodnost odgovora koje ćete dobiti. Mnoge se mane sangvinične naravi na prvi pogled doimaju nevinim ili čak korisnim, ali svaki će pošten i savjestan čovjek zasigurno duboko promisliti prije nego se izvrgne mogućnosti da ga mana te vrste nagna da uroni naciju u nasilje i pokrene bujicu krvi. Jer uistinu je čudnog sastava srce čovjeka koji bi, zbog opasnih zaključaka što ih je izveo iz moralnih ili političkih izračuna, izdavao smrtne naloge ili prvi isukao oštricu masovnih smaknuća.

Druga obmana koju krije pojam većine ne leži u pitanju brojnosti, nego u kakvoći i razini prosvijećenosti. Možda bismo mogli reći daje većina nezadovoljna trenutnim stanjem stvari i priželjkuje određenu promjenu. Ali, na žalost, posve je opravdano plašiti se da je veći dio te većine počesto tek masa papiga koje su načule nešto o predmetu koji slabo poznaju ili gotovo uopće ne razumiju. Što se to njima ne sviđa? Možda neki određeni porez ili neka privremena poteškoća? Da li im se ne sviđa pakost i zloba koje izrastaju iz tiranije i žude li oni za slobodarskom i oštroumnom krepošću koju bi u nekim drugačijim uvjetima usvojili njihovi umovi? Ne! Oni su vrlo gnjevni i smatraju se izrazito pravednima. Ali što žele? E, to ne znaju. Vjerojatno ne bi bilo teško dokazati da je ono što žele tek neznatno bolje od onoga što mrze. Oni ne mrze opće uniženje ljudskog karaktera, niti je ono što žele njegovo poboljšanje. Bilo bi uvredljivo prema poimanju istinskog čovjeka, kada govorimo o osobama u tom stanju djetinje neukosti, reći da je većina nacije na strani političke obnove. Jer mali je broj nesreća koje mogu pogoditi neku zemlju gori od slučaja kada se takve osobe prihvate obaranja postojećih institucija i nasilno preuzmu na sebe posao političkog preobražaja.

Postoji očevidan lijek za svaku od ovdje pobrojanih obmana, a to je vrijeme. Postoji li dvojba predstavljaju li reformatori stvarnu većinu stanovnika neke zemlje? Postoji li dvojba razumije li većina uistinu predmet želja koje ovi proročki naviještaju i, susljedno tome, je li spremna za njihovo usvajanje te sposobna za njihovu obranu? Pričekajte samo kraće vrijeme i dvojba će najvjerojatnije biti riješena na način na koji bi to i najgorljiviji branitelj ljudske sreće i blagostanja poželio. Ako je sustav neovisnosti i jednakosti istinski, može se očekivati da mu ljudi pristupaju iz sata u sat. Što se o njemu više raspravlja, to će ga se bolje razumjeti, a njegova će vrijednost biti cijenjena i priznata. Ako je pak stanje većine dvojbeno, tek nekoliko godina, a možda i kraće, bit će dovoljno da ga se izvede iz postojećih proturječja. Veliki cilj čovječanstva za koji se danas zauzima čitav svijet ima samo dva neprijatelja: zagovornike starine i zagovornike novotarija koji su, nedovoljno strpljivi za odgodu, skloni nasilnom prekidanju mirnog, postojanog, brzog i povoljnog napretka mišljenja i razmatranja u čitavome svijetu. Sreća bi bila za čovječanstvo kada bi te osobe, koje se najgorljivije bave spomenutim pitanjima, svoja promišljanja usmjerile prema svakovrsnom širenju duha rasprave i korištenju svake prigode za ustaljivanje i uopćavanje komunikacije ili posredovanje političkog znanja!

Treća situacija koja se može javiti u zemlji u kojoj se političkoj reformi kao temi pridaje značajna pozornost jest situacija u kojoj nitko, pa ni većina nacionalne populacije, ne želi spomenute reforme i gdje su reformatori manjina. U tom slučaju svaki je pokušaj da se nasilnim putem uvede društveno stanje, koje smatramo valjanim, osuđen na propast. Prije svega, niti jedna osoba ne može biti zrela za sudjelovanje u ostvarivanju određenog napretka ako ne razumije njegove prednosti. Niti jedan čovjek nije sposoban za uživanje stanja slobode ako već nije u potpunosti prožet slobodoljubljem. Svaki pokušaj da se čovječanstvo prerano uvede u određeno stanje za koje ono nije spremno, bez obzira na njegovu apstraktnu izvrsnost, nedvojbeno će rezultirati

užasnim tragedijama. Drugo, pokušaj nametanja naših vlastitih pregnuća zasigurno je najprezri-
vija vrsta djelovanja. Svatko ima jednako pravo smatrati vlastite prosudbe ispravnima, baš kao i
mi. Najsvetija od svih povlastica jest ona po kojoj svaki čovjek ima određeni sadržaj koji ravna
njegovim djelovanjem i određuje njegovo rasuđivanje, te ne smije biti podvrgnut tuđem neobuz-
danom žaru ili diktatorskoj čudi susjeda. Prisiljavanje čovjeka da prihvati ono što mi smatramo
ispravnim čin je nedopustive tiranije koja rezultira neograničenim neredom i nepravdom. Svaki
Čovjek za sebe misli daje u pravu; kada bismo, stoga, univerzalno prihvatili spomenuti oblik na-
metanja mišljenja, usud čovječanstva više ne bi bio određen raspravom, nego snagom, drskošću
ili spletkama.

Kod pojma *nacija* postoji još jedna dvojnost koja slijedi iz određenja navedenog u prethodnom
poglavlju, a po kojem *nacija ima pravo silom zbaciti svaki autoritet koji joj je protiv njene volje
nametnut*. Nacija je proizvoljan pojam. Je li ispravnije nacijom nazvati rusko carstvo ili bernski
kanton? Ili je možda nacija sve ono što se slučajno opisuje tim određenjem? Čini se najtočnijim
reći da bilo koji broj osoba koje su sposobne samostalno uspostaviti i održati zajednički sustav
sukladan njihovim stavovima, a da ne nametnu taj regulativni ustroj drugim pojedincima koji se
s takvim sustavom ne slažu, ima pravo ili, točnije, obvezu da to i učine. Svako nametanje stavova
od strane pojedinaca, ili skupine pojedinaca, osobi drugačijeg mišljenja u apsolutnom je smislu
pogrešno i u svakom slučaju nedopustivo; ali to je zlo u određenom smislu možda i potrebno jer
snaži poimanje dobra. To je zlo sastavni dio i temeljna odlika svake vlasti.

Postoji jedna neobično važna okolnost kojoj se valja posvetiti u ovoj raspravi. Površni mislioci
stavljaju snažan naglasak na izvanjsko stanje čovjeka, a malo se posvećuju njegovim unutar-
njim čuvstvima. Postojano istraživanje vjerojatno će uspostaviti model mišljenja bitno različit
od spomenutoga. Biti slobodan kao okolnost nema veliku vrijednost, ako bismo mogli pretpo-
staviti čovjeka u stanju izvanjske slobode, bez velikodušnosti, energije i snage koje zajedno čine
sve ono što je vrijedno u stanju slobode. S druge strane, ako čovjek posjeduje te odlike, ne os-
taje mu mnogo za čime bi žudio. Ne može ga se uniziti; ne može u trenu postati beskoristan ili
nesretan. Takav čovjek smije se nemoći despotizma; njegovo je postojanje ispunjeno užitkom i
ustrajnom dobrohotnošću. Građanska sloboda uglavnom je poželjna kao sredstvo za pribavlja-
nje i održavanje tog stanja uma. Stoga oni, koji požuruju svrgavanje i zamjenu uzurpatorske sile
svijeta, prilaze problemu s pogrešne strane. Učinite čovjeka mudrim i samim time učinit ćete ga
slobodnim. Građanska sloboda dolazi tek kao posljedica tog čina; jer uistinu nema te uzurpator-
ske sile koja će se othrvati artiljeriji mišljenja. Sve je tada uređeno kako valja i dolazi u primjereno
vrijeme. O, kakve li štete što ljudi toliko žude za rušenjem, a tako su malo predani razumu!

Vrlo je vjerojatno da ovo pitanje otpora ne bi pobuđivalo iako dugotrajne rasprave da zagovor-
nici sustava slobode koji su se javili u prošlom stoljeću nisu, nesvjesni toga, uveli veliku zbrku
u to pitanje. Otpor se može primijeniti ili u svrhu odbijanja prijetnje naciji kao cjelini ili pak
prijetnje na razini pojedinca. Na prvu kategoriju spomenuta su promišljanja u načelu primjenji-
va. Prijetnje naciji po svojoj su naravi najvećim dijelom određene njihovim trajanjem, pa stoga
zahtijevaju potpunu trezvenost i promišljenost, kao model rješavanja tog pitanja. Pojedinci, pak,
mogu bili povrijeđeni ili uništeni pojedinačnim i specifičnim činom tiranije, dok se to nacijama
ne može dogoditi. Načelna povreda nacije leži u prijetnji sadržanoj u jednome činu nepravde koji
se neprekidno i dugotrajno nastavlja. Otpor, u izvornom značenju tog pojma kako ga se koristi u
političkom promišljanju, označava oblik ponašanja koji valja shvatiti u odnosu prema uspostav-
ljenom autoritetu; ali dugotrajne nedaće očigledno vode do postupnog i umjerenog rješenja, kao
njihove protuteže.

Razmišljanje koje je, nesretno zamijenjeno s iznijetim, zavelo određene istraživače poznato je pod imenom *samoobrana* ili, točnije, dužnost koja obvezuje svakog pojedinca da odbije, koliko je to u njegovoj moći, svaki nasilni napad bilo na njega ili nekog drugog pojedinca. To je, prema spomenutom razmišljanju, okolnost koja ne dopušta odlaganje; valjanost ishoda tada u potpunosti ovisi o vremenu odgovora. Ali, u većini slučajeva riječ je o biranju lakšeg puta. Sila je sredstvo čije se upotrebe valja čuvati. Ona je protivna prirodi razuma i ne može se unaprijediti uvjeravanjem i nagovaranjem. Ona kvari čovjeka koji je se prihvaća, kao i čovjeka koji joj je podvrgnut. No, čini se da ipak postoje određeni slučajevi koji su toliko hitni da nas obvezuju da pribjegnemo tom štetnom sredstvu: drugim riječima, postoje slučajevi u kojima su negativne posljedice koje slijede iz nenasilnog sučeljenja s izopačenošću pojedinaca puno veće od negativnosti koje nasilje nužno donosi. Čini se stoga da opravdanje nasilja, u svim slučajevima kad je ono opravdano, slijedi iz dobra koje je, kao posljedica takvog sučeljenja, veće od dobra koje bi uslijedilo nakon izbjegavanja sukoba.

Vjerojatno postoje slučajevi u kojima su, kao primjerice kod pokušaja ubojstva nekog vrijednog i korisnog člana društva, mogućnosti da ga se spriječi bilo kojim drugim sredstvom osim trenutačnim otporom toliko malene da nam jednostavno ne dopuštaju da se izvrgnemo opasnosti takve užasne katastrofe. No, hoće li to isto opravdanje vrijediti kada je pojedinac podvrgnut tlačenju od strane autoriteta zajednice? Pretpostavimo da postoji zemlja u kojoj su neki od njenih najboljih građana odabrani od uzburanjenih i ljubomornih tirana za predmete osvete. Bez sumnje da svakog čovjeka, pa bio on i osuđeni prijestupnik ili ubojica, valja pohvaliti ako se bez riječi podredio provođenju zakona; tim više ako je riječ o ranije spomenutim osobama. No, trebaju li zbog toga ostali ugroženi građani koji su na slobodi ustati u obranu svoje braće prijestupnika izvrgnutih progonu? Svaki čovjek koji želi ući u takav pothvat i koji brine o moralnoj ispravnosti vlastitih postupaka mora opravdanje naći u jednom od dva navedena stajališta: ili je neposredna svrha njegova ustanka poboljšanje javnih institucija ili tu svrhu pak valja ustanoviti u odnosu na važnost pojedinaca u čiju obranu staje. O prvom od spomenutih stajališta već smo dovoljno govorili: pretpostavit ćemo stoga da se priklonio potonjem. Ovdje se, kao stoje naznačeno, čitavo pitanje — u moralnom smislu — svodi na usporedbu dobitaka ili gubitaka koji će proizaći iz otpora, ako do njega dođe. Razlika između otpora o kojem se obično govori kao o samoobrani i otpora koji mora u svome razvoju očekivati sučeljavanje s građanskim snagama jedne zemlje, uistinu je velika. U prvom slučaju, sve se svodi na pitanje trenutka; ako u izvršenju pobune uspijete, možete očekivati pljesak odobravanja, prije nego optužbe izvršne vlasti. No, u potonjem, cilj će teško biti ostvaren ne bude li svrgnuta čitava vlast. Koliko god bili važni životi pojedinaca, njihovu će vrijednost nužno progutati važnija pitanja koja se javljaju kod takvog slijeda događaja. Ta su pitanja stoga prave teme kojima valja posvetiti pažnju: a mi ćemo biti krivci ako dopustimo da nas se nesvjesne uvuče u postupke koji smjeraju postizanju jedne vrste događaja, dok smo mi čitavo vrijeme priželjkivali ostvarivanje nečeg drugog. Vrijednost pojedinaca ne smije se zaboraviti i postoje ljudi nad čijom bismo sigurnošću svi mi budno trebali bdjeti. No, teško je zamisliti slučaj u kojem bi životi tisuća i usudi milijuna ljudi trebali biti izvrgnuti riziku.

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

William Godwin
O otporu
1793.

Originalno objavljeno u knjizi William Godwin: *An Enquiry Concerning the Principles of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, knjiga IV, prvo poglavlje, London: Robinson, 1793.

anarhisticka-biblioteka.net